

УДК 805.5:811.161.3

У. І. Куліковіч

Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт

**БЕЛАРУСКІ НАЦІСК
У КАНТЭКСТЕ НАВУКОВАГА АСЭНСАВАННЯ**

Артыкул прысвечаны высвятленню асноўных напрамкаў даследавання беларускай акцэнталогіі на працягу XX–XXI стст. Матэрыялы манаграфічных прац па фанетыцы, фаналогіі і арфаэпіі, лексікаграфічных, навукова-метадычных і вучэбных распрацоўкі дазволілі ўпершыню вылучыць пяць асноўных этапаў станаўлення сістэмы навуковага апісання націску ў беларускай літаратурнай мове і акрэсліць іх адметнасці.

Аўтар прыходзіць да высновы, што сучасная беларуская акцэнталогія вывучана належным чынам з пункту погляду арфаэпічнага значэння, акустычных характарыстык націскных і ненаціскных галосных, агульнай тэарэтычнай спецыфікі націску. Перспектыўным напрамкам даследавання на сучасным этапе павінен стаць разгляд таго, як уплывае пісьмо на выпрацоўку і засваенне нормаў беларускай арфаэпіі і акцэнтацыі, наколькі мэтазгодна стварэнне правіла-рэкамендацыі для ўжывання надлітарнага знака «акута» ў беларускім практычным пісьме дзеля нейтралізацыі акцэнтацыйных дублетных формаў.

Ключавыя словы: акцэнталогія, арфаэпія, графіка, арфаграфія, націск, фанетыка.

U. I. Kulikovich

Belarusian State Technological University

**BELARUSIAN ACCENT
IN THE CONTEXT OF SCIENTIFIC UNDERSTANDING**

The article is devoted to finding out the main lines of research of the Belarusian accentuation for XX–XXI centuries. Materials monographic works on phonetics, phonology, and orthoepy, lexicographical, scientific, educational and training development for the first time allowed to allocate five basic stages of formation of the system of the scientific description of the pressure in the Belarusian literary language and outline their features.

The author concludes that modern Belarusian accentology been adequately studied in terms of orthoepic value, the acoustic characteristics of stressed and unstressed vowels, general theoretical specificity pressing. The promising direction of research at the present stage should be a consideration of the effect of elaboration and mastering the rules of the Belarusian orthoepy and accentuation, as is advisable to establish rules, guidelines for the use of the sign “fettered” in Belarusian practical writing for neutralization accentology doublet forms.

Key words: accentology, orthoepy, drawing, spelling, stress, phonetics.

Уводзіны. Вылучэнне ў маўленчай плыні пры дапамозе фанетычных сродкаў пэўнай адзінкі (склада, слова, сінтагмы), названае ў лінгвістычнай літаратуры націскам [1, с. 9], – характэрная асаблівасць беларускага слова, «пульс мовы» [2, с. 123], «фанетычная рыса, якая ахоплівае ўсе галосныя ў слове» [3, с. 170], якіх у беларускай мове, па падліках навукоўцаў, усяго 0,1351 (15,51%) [4, с. 46]. Побач з інтанацыйнай націск адносіцца да суперсегментных фанетычных адзінак, для якіх фанетычнымі сродкамі вылучэння націскага элемента з’яўляюцца працягласць, сіла вымаўлення, размяшчэнне галоснага ў слове.

Актуальнасць даследавання акцэнталогіі беларускай мовы абумоўлена спецыфікай беларускага націску, яго рухомасцю і рознамясцовасцю, цеснай сувяззю са зместавым бокам слова праз арганізуючую (рытмічную) функцыю. Акрамя

гэтага, важна зразумець асноўныя тэндэнцыі ў вывучэнні нацыянальнай акцэнталогіі, каб вырасыць шэраг практычных задач па стварэнні несупярэчлівых правілаў пастаноўкі націску ў простых і складаных словах з мэтай беспамылкова прадказваць іх семантычнае напаяўненне ў маўленчай плыні.

Задача артыкула – устанавіць этапы вывучэння беларускай акцэнталогіі дзеля распрацоўкі сістэмы навуковага апісання беларускага націску на працягу XX – пачатку XXI ст.

Матэрыялам для даследавання паслужылі навуковыя, навукова-метадычныя і вучэбныя выданні XX–XXI стст. (больш за 50 адзінак), у якіх асвятляюцца пытанні беларускай акцэнталогіі.

Асноўная частка. Першым этапам вывучэння беларускага націску з’яўляецца дакастрычніцкі перыяд – канец XIX – пачатак XX ст. У гэты час, як слухна адзначыў Л. Шакун, на

жаль, «сістэматызаваную беларускую акцэнталогію стварыць не ўдалося» [5, с. 164].

Прычын такога становішча, згаданых у працах М. Бірылы, Л. Выгоннай, Л. Шакуна, А. Жураўскага, А. Падлужнага, І. Гапоненкі, С. Запрудскага, М. Прыгодзіча, дзясятка. Найбольш значныя – нераспрацаванасць лінгвістычнай тэрміналогіі (тэрмін «націск» у тагачасных вучэбных брашурах для школы выкарыстоўваўся побач з тэрмінамі «ударэньне або акцэнт» [6, с. 6]; недасканаласць літаратурнай мовы, якая не мела строгіх вымаўленчых нормаў; стракатаць дыялектнага матэрыялу; вузкая сфера ўжывання літаратурнай мовы ў вусных зносінах; непрызнанне беларускай мовы афіцыйнай навукай; адсутнасць сталых тэатральных калектываў. Не хапала яшчэ, як пісаў А. Багдановіч, «сталага грунту сярод шырокіх мас тых беларусаў, што страцілі ўсякую нацыянальную сьвядомасць, і сіл для пастаноўкі гэтае справы шырака» [7, с. 52].

За першыя сямнаццаць гадоў XX ст. навукоўцы змаглі стварыць толькі агульную характарыстыку беларускага націску (1-ы выпуск 2-га тома працы Я. Карскага «Белорусь», с. 393–444), г. зн. указалі на яго своеасаблівасць, месца ў сістэме націску славянскіх моў без стварэння адмысловых правілаў, абагульненняў і вывадаў [8, с. 3]. Рэдкія несупярэчлівыя высновы датычыліся ўмоўных моў на тэрыторыі Беларусі. Напрыклад, пры разглядзе аргатызмаў упершыню было ўстаноўлена, што націск звычайна прыпадае на прыставачныя элементы тыпу *ку-, шу-, тры-* і інш., якія далучаюцца да агульнавядомых беларускіх слоў: *кўтрава, шўівясна, трыполе* [9, с. 139].

Актыўны працэс даследавання, фарміравання акцэнталагічных і арфаэпічных нормаў беларускай літаратурнай мовы распачаўся ў паслякастрычніцкі перыяд і ў многім залежаў ад сацыяльна-эканамічных, адукацыйных, культурных здабыткаў грамадства, назапашвання звестак пра асаблівасці беларускага націску, глыбіні лексікаграфічнага апісання лексікі ў слоўніках, пашырэння марфалагічнай распрацоўкі беларускай мовы. Менавіта названыя чыннікі і прадвызначылі далейшую перыядызацыю навуковага вывучэння націску ў беларускім мовазнаўстве.

Другім этапам даследавання нацыянальнай акцэнталогіі сталі перадаення два дзесяцігоддзі: 20–30-я гг. XX ст. Прычым найбольш плённым можна лічыць першае паслярэвалюцыйнае дзесяцігоддзе, калі ў БССР ішло стварэнне нацыянальнай адукацыйнай сістэмы, дзе вывучэнню беларускай мовы надавалася асобая роля: з 1924/1925 навучальнага года ў вучэбныя планы ўсіх тыпаў школ Беларусі беларуская мова ўведзена для абавязковага навучання. Тагачасныя

актыўныя дзеячы нацыянальнага адраджэння, таленавітыя лінгвісты ў сваіх аўтарскіх выданнях (іншы раз выпушчаных за ўласны кошт) імкнуліся пазнаёміць грамадскасць з найноўшымі дасягненнямі ў галіне акцэнталогіі, хаця і прызнавалі, што «законы нашага націску яшчэ не даследжаны, а дзеля гэтага ўстанавіць цвёрдых правіл нельга» [10, с. 36]. Тым не менш зроблена за гэтае дзесяцігоддзе было нямала.

Па-першае, у падручніках вядомага педагога і даследчыка Я. Лёсіка былі змешчаны бясспрэчныя і сёння сцвярджэнні адносна характарыстыкі і вялікага значэння слоўнага і фразевага націску ў сучаснай беларускай мове [10, с. 34; 11, с. 11–12].

Па-другое, навукоўцы першых дзесяцігоддзяў XX ст. (Б. Тарашкевіч, С. Некрашэвіч, Я. Лёсік і інш.) упершыню звярнулі ўвагу на важнасць націску для беларускага правапісу [10, с. 35].

Па-трэцяе, на аснове фармальных паказчыкаў засваення іншамовнай лексікі ў беларускай мове былі зроблены спробы стварыць правілы, якія б абгрунтавалі пастаноўку націску ў «чужаземных словах». «Калі лацінскае слова перайшло ў беларускую мову са страчаным канчаткам (-ус, -ум, -ма, -іс, -е), – адзначаў Я. Лёсік, – то яго ўласны (сопасны) канчатак, што стаяў на перадапошнім складзе, апынуўся на апошнім складзе: *дакумэнт, мігістрат, сынтакс* (тут націск стаіць на перадапошнім складзе пасля страты канчатку *-іс*, бо стаяў ён на трэйцім ад канца: *сінтаксіс*)» [10, с. 38].

Па-чацвёртае, Я. Колас ў сваім дапаможніку для вучняў і настаўнікаў «Методыка роднае мовы» (1926), бадай, упершыню сярод беларускіх метадыстаў сфармуляваў думку, што націск побач з інтанацыяй, паўзамі належыць да важных прыёмаў выразнага чытання, дапамагае лепш зразумець твор, спрыяе распазнаванню слова [12, с. 58].

Па-пятая, вучоныя пачалі даследаваць прыватныя акцэнтныя сістэмы дыялектнай мовы (Я. Воўк-Левановіч, І. Кузьмін, С. Некрашэвіч, П. Растаргуеў) [13, с. 23], гістарычныя аспекты беларускага націску і яго ўплыў на змены гукаў. Так, у падручніку А. Багдановіча, мэта якога паглыбіць і пашырыць тэарэтычныя веды, пазнаёміць «з беларускай мовай у яе навуковым асьвятленьні» [14, с. 3], былі пададзены некаторыя адметнасці беларускага націску, што склаліся ў перыяд «Беларуска-Літоўскай дзяржавы». Напрыклад: «у дзеясловах, складаных з прыймнікамі, націск не пераносіўся на прыймнік, а заставаўся на дзеяслове, як напрыклад, “памёр”, замест “пóмер”, “падняў”, замест “пóдняў”... Націск на канчатках іменнікаў назоўных робіцца нярухомым, “воўк, ваўка, ваўкоў, дачка, дачку, дачок” і гэтак далей» [14, с. 45–47].

Трэцім значным перыядам у даследаванні беларускай акцэнтацыі сталі **50–60-я гады XX ст.**, названыя А. Жураўскім, перыядам адноснай стабілізацыі граматычных і лексічных нормаў беларускай літаратурнай мовы [15, с. 12]. Штуршком да вывучэння яе паслужылі: аднаўленне працы Інстытута мовазнаўства Акадэміі навук БССР на чале з дырэктарам К. Атраховічам, развіццё сістэм радыёвяшчання і тэлебачання [16, 17], станаўленне беларускага тэатральнага мастацтва. Гэтыя важныя складнікі жыцця Беларусі прадвызначылі пашырэнне сферы вуснай формы беларускай літаратурнай мовы, паспрыялі ўдасканаленню сістэмы школьнага навучання, стварэнню першых практычных рэкамендацый, дапаможнікаў па беларускай арфаэпіі, распрацоўцы і сістэматызацыі правілаў пастаноўкі беларускага націску.

Пачатак сістэматызаванага вывучэння нацыянальнай акцэнтацыі паклала ў гэты перыяд кандыдацкая дысертацыя М. Лобана [18], абароненая ў 1953 г. Яе аўтар вызначыў тыпы націску назоўнікаў, абагульніў назіранні за асноўнымі з’явамі націску, выявіў найбольш пашыраныя выпадкі яго няўстойлівасці. Працягам напрамку паслужыў артыкул Я. Рамановіч і А. Чабярук [19], дзе былі акрэслены некаторыя асаблівасці націску назоўнікаў і лічэбнікаў у беларускай мове, а таксама артыкул М. Бірылы «Да пытання аб фарміраванні і важнейшых нормах беларускага літаратурнага вымаўлення» [20].

Адным з першых пасляваенных дапаможнікаў для студэнтаў, напісаным у 1946 г., але надрукаваным толькі ў 1958 г., стаў «Нарыс сучаснай беларускай мовы з гістарычнымі каментарыямі» П. Юргелевіч. У прадмове да выдання аўтар прызнаваўся, што падчас працы над кнігай было нямаля цяжкасцей. «Самая галоўная з іх заключалася ў тым, што сучасная беларуская мова слаба вывучана, а многія пытанні ў ёй зусім не даследаваны, у выніку чаго аўтару даводзілася не толькі апісваць факты беларускай мовы, але часамі і даследаваць іх» [21, с. 3]. У выніку аўтар выдання акрэсліў галоўныя тры адрозненні пастаноўкі націску ў рускай і беларускай мовах, засяродзіў увагу на словах з няўстойлівым націскам *Скары́на – Скарына́, Белару́сі – Белару́сі, імя́ – імя, ваўка́ – воўка, пасэ́джанне – пася́джэнне, блі́жай – блі́жэй, напéрад – напярóд, крапéва – крапéва, рэ́мень – раме́нь, прачыта́ны – прачы́таны, вадзяны́ – вадзяны́* і шмат іншых, паспрабаваў акрэсліць прынцыпы вызначэння націску ў адзяслоўных назоўніках (*памяншэ́нне, паскарэ́нне*) і дзеепрыметніках (*вы́ключаны, захавáны*) і г. д. [21, с. 93–95]. Крыху шырэй тэматычна блізкая інфармацыя пра асаблівасці беларускага націску, асобныя выпадкі яго няўстойлівасці была пададзена і ў

падручніку «Курс сучаснай беларускай літаратурнай мовы» (1961 г.), дзе разглядаліся формы *за́яц, зайцы́ (за́йцы), сват, сваты́ (сва́ты), тумáн, туманы́* (туманы); *да́лі – далі, узя́лі – узялі́, прада́лі – прадалі́, пача́лі – пачалі́, падня́лі – паднялі́* [22, с. 93–95].

Вывучэнне дзеяслоўнага націску распачалося з першай для беларускага мовазнаўства спробы манаграфічнага апісання сістэмы дзеяслова «Марфалогія дзеяслова ў беларускай мове» (аўтар Ю. Мацкевіч). Тут былі разгледжаны націскныя склады некаторых групаў дзеясловаў і іх формаў [23]. А вось «Граматыка беларускай мовы» зафіксавала агульныя палажэнні пра націск у назоўніках, прыметніках, лічэбніках, займенніках, дзеясловах і яго формах, прыслоўях [24].

Адметнасцю першага пасляваеннага дваццацігоддзя стала асэнсаванне націску як важнага элемента культуры вуснага маўлення. Заснавальнікам гэтага напрамку стаў прафесар Ф. Янкоўскі. У сваіх выданнях ён не толькі тэрэтычна абгрунтаваў важнасць захавання акцэнталагічных нормаў, але і прыводзіў спісы слоў, іх формаў, якія часта вымаўляюцца з памылкамі ў націску [25, 26].

Канец 60-х – 80-я гг. XX ст. – трэці перыяд вывучэння беларускай акцэнталагічнай мадэлі. З аднаго боку, ён стаў своеасаблівым працягам папярэдніх напрамкаў апісальных даследаванняў акцэнтацыі слоў некаторых часцін мовы ў беларускай літаратурнай і дыялектнай мове. Пра гэта сведчаць артыкулы і кнігі М. Бірылы [27–29], прысвечаныя тыповым выпадкам няўстойлівасці націску ў пачатковых формах, націску назоўнікаў, дзеясловаў прадуктыўных і непрадуктыўных класаў; працы Л. Вардамацкага [30–32], у якіх характарызаваўся націск у трох сучасных усходнеславянскіх мовах; Я. Івашуціч [33, 34], дзе разглядаўся націск беларускага дзеяслова ў сінхронным плане, стварэнне адмысловага слоўніка [35], грунтоўных вучэбных дапаможнікаў [36].

З другога боку, гэта час, калі распачаліся эксперыментальныя даследаванні прыроды нацыянальнай фанетычнай і фаналагічнай сістэм, дзе разглядаліся і адметнасці націску [37–39; 3, с. 5–53; 40–44].

За адзначанае дваццацігоддзе вучоныя грунтоўна апісалі дзве асноўныя функцыі націску ў дачыненні да беларускага маўлення: дыферэнцыяльную (націск – марфаналагічны сродак для адрознення сэнсу слоў) і кульмінацыйную (націск – дадатковы граматычны сродак для адрознення словаформ): *му́ка – мука́, капа́ць – капа́ць, пры́мус – прыму́с, та́мбур – тамбу́р, ру́кі – рукі́, ногі́ – нагі́, дасы́паць – дасыта́ць, адрэ́заць – адрэза́ць* і інш. Устанавілі, што асноўнае значэнне

ў мове мае кульмінацыйная функцыя націску: «інфармацыя аб слоўным націску выкарыстоўваецца чалавекам для вызначэння колькасці слоў у паведамленні і тым самым дапамагае чалавеку чляніць бесперапынную моўную плынь» [1, с. 5–6].

На аснове аналізу месца націску ў парадigmatе пераважнай большасці ўжывальных у літаратурнай мове слоў і параўнальнага вывучэння асаблівасцей націску ў славянскіх мовах фанетысты выявілі акцэнтныя тыпы зменных часцін мовы, лексічны састаў кожнага акцэнтнага тыпу, а таксама тое, што ў беларускай літаратурнай мове маецца значная колькасць акцэнтна-ацыйных дублетаў, прычынамі з'яўлення якіх могуць выступаць: дзеянне аналогіі (*абутнік, абутніца і абутнік, абутніца*); розныя шляхі запызчання іншамоўнай лексікі (*магазін, дакумент і магазін, дакумент*); узаемадзеянне літаратурнай мовы з мясцовымі гаворкамі (*знахар, заінец і знахар, заінец*); беларуска-рускае моўнае ўзаемадзеянне (*кравіва, адзінаццаць і кравіва, адзінаццаць*); уплыў прафесіяналізмаў (*іскра, генезіс і іскра, генезіс*) [36, с. 266–269].

Інструментальнае даследаванне беларускага вакалізму прадэманстравала наступнае: асноўная асаблівасць беларускага націску – яго немагчымасць фанетычным складам слова; месца націску вызначае акустычную будову слова, яго фанемны склад даўжыня націскных складаў значна большая за даўжыню ненаціскных; адрозненні паміж націскнымі і ненаціскнымі складамі па інтэнсіўнасці і частаце асноўнага тону меншыя, чым па даўжыні [38, с. 34–35]; у беларускай мове істотную ролю ў вызначэнні месца націску адыгрывае даўжыня галосных, якая дазваляе без звароту да семантыкі з высокай імавернасцю правільна выдзеліць слоўны націск у звязнай вуснай мове [1].

Вынікі ж псіхалінгвістычнага эксперыменту далі падставу сцвярджаць, што націск з'яўляецца самым важным фактарам, у залежнасці ад якога можа мець месца мадыфікацыя галосных у моўнай плыні: большасць ненаціскных галосных у звязным тэксце распазнаецца горш за націскныя [1, с. 59–101].

Беларускія мовазнаўцы-педагагі прыйшлі да высновы, што акцэнталогія – «складаная і найбольш спрэчная галіна навукі аб мове», вывучэнне якой патрабуе ад настаўніка (выкладчыка) карпатлівай працы, спецыяльных прыёмаў і метадаў [45, с. 33], прычым асобая ўвага падчас педагагічнай дзейнасці павінна звяртацца на чыста акцэнталагічныя паралексы-прыметнікі – словы, ідэнтычныя па значэнні, але адрозныя націскам у беларускай і рускай мовах: *аглабэльны – оглобэльны, маладзёныкі –*

молоденький, бестактоўны – бестактний, залочаны – золочёный, тэкставы – текстовой, удалы – удалой і г. д. [46].

Апошнія дзесяцігоддзе **XX ст.** – **першыя два дзесяцігоддзі XXI ст.** – новы этап даследавання беларускага націску. Перыяд характарызуецца паглыбленнем тэарэтычных ведаў пра пабочны націск, націскныя склады службовых слоў [47, с. 137–138], уважлівым стаўленнем навукоўцаў да праблем акцэнталагічнай варыянтнасці ў мінулым і на сучасным этапе, стварэннем спецыяльных лексікаграфічных прац [48], практычнай скіраванасцю публікацый, аб'яднаных ідэяй – устанавіць заканамернасці правільнага месца-вызначэння націску ў лексемах і акцэнталагічных парадыгмах слоў дзеля кансалідацыі нормаў літаратурнага вымаўлення, забеспячэння патрэбаў практыкі, «павышэння культуры пісьмовай беларускай мовы і вуснага маўлення» [49].

Пацверджаннем таму служаць: артыкул С. Запрудскага, дзе разгледжаны разнастайныя акцэнтныя тыпы ў беларускай літаратурнай мове 20–30-х гадоў XX ст., а таксама ўплыў акцэнталагічных нормаў рускай і польскай моў [50]; манаграфія І. Шкрабы «Варыянтнасць у сучаснай беларускай мове», якая дазваляе прасачыць прычыны акцэнталагічнага вар'іравання ў нашы дні з актуальнымі прыкладамі акцэнталагічных варыянтаў назоўнікаў (*выпадак – выпáдак, даследаванне – даследава́нне, у вобласцях – у абласцях*), дзеясловаў (*загрэбіць – заграбці, цяпліца – це́плиця, угаворваць – угава́рваць*), прыметнікаў (*гумавы – гумовы, шоўкавы – шаўко́вы, каштанавы – каштано́вы*), прыслоўяў (*дачырвона – дачы́рвана* і інш.) [51]; серыя публікацый вядомых у краіне навукоўцаў і метадыстаў: М. Бірылы [48], Л. Выгоннай [52, 53], В. Ляшчынскай, Г. Малажай, Г. Кулеш [54], Л. Кунцэвіч [46], Я. Рамановіч, А. Чабярук [55], А. Каўруса [56], В. Русак [57], І. Лепшава [58].

У сваіх працах гэтыя і іншыя навукоўцы неаднаразова даводзілі: 1) націск можа цалкам змяняць сэнс вымаўленага, а затым і запісанага або надрукаванага як у асобным слове, так і ў цэлым сказе; 2) парушэнні літаратурнай нормы ў галіне націску адносяцца да найбольш распаўсюджаных маўленчых і моўных недаглядаў і маюць, як правіла, негатыўную грамадскую ацэнку, сведчаць пра агульны (невясокі) культурны ўзровень носьбіта мовы.

Найбольш важныя прычыны такога становішча імкнучца патлумачыць настаўнікі-практыкі. На іх погляд, сёння пытаннем акцэнталогіі ў айчынным мовазнаўстве і метадыцы выкладання беларускай мовы надаецца недастаткова ўвагі. Найбольш востра педагогі адчуваюць прабелы ў вывучэнні акцэнталогіі

пасля правядзення цэнтралізаванага тэсціравання па беларускай мове, дзе абітурыенты выконваюць заданні па акцэнталогіі ў большасці з памылкамі. Прычыны таму: 1) адсутнасць мэтанакіраванай і сістэматычнай падрыхтоўкі па гэтай тэме ў школе, дзе мала ўвагі адводзіцца не толькі засваенню націску ў «пэўнай асобнай словаформе, але і ў цэлай акцэнталагічнай парадыгме» [46]; 2) акцэнталагічная варыянтнасць у беларускамоўных сродках масавай інфармацыі, асабліва вусных; 3) значны ўплыў рускай мовы; 4) няведанне націску ў асобных запазычаных словах (*ерэтык, дыспансёр, развіты сказ*); 5) няведанне часцінамоўнай прыналежнасці слова (*рады – радзі, туга – туга*); 6) неапраўдана адсутнасць у некаторых друкаваных беларускамоўных тэкстах дзвюх кропак над літарай *ѐ* (*весны* замест *вѣсны, ведры* замест *вѣдры*).

Сярод распаўсюджаных тыпаў акцэнталагічных памылак педагогі вылучаюць чатыры: 1) неадrozenне амографу (*атлас – атлас*); 2) памылкі ў вымаўленні тэрмінаў і прафесійных слоў (*валавы даход, гуканіс, нататка*); 3) няправільнае ўжыванне акцэнталагічных варыянтаў (*буйны – буйны*); 4) няправільная пастаноўка націску ў назойніках і яго формах (*грамадзянін, выпадак, ліфт – ліфты, трактар – трактары*); у поўных прыметніках (*гліняны, бульбяны*); у лічэбніках (*адзінаццаць, дзев'яцера*); у займенніках і яго формах (*самага, самога*); у дзеясловах і яго формах (*клясціся, прыняць, несяць, бераць*); у прыслоўях (*дасыта, наспех*) і інш. Вынікам падобных аналітычных разважанняў стала тое, што ў вучэбных выданнях новага пакалення аўтары пачалі змяшчаць спецыяльныя акцэнталагічныя даведнікі, каб дапамагчы вучням засвоіць

неабходны мінімум нарматыўнага вымаўлення і напісання слоў [59, с. 31–36; 13].

Заклучэнне. Можна сцвярджаць, што беларускае мовазнаўства мае несумненныя поспехі ў даследаванні нацыянальнай акцэнталогіі з пункту погляду арфаэпічнага значэння, акустычных рыс націскных і ненаціскных галосных, агульнай тэарэтычнай характарыстыкі націску: 1) яго свабоднага характару і рухомасці (*грэбень – грабеньчык, сівы – сівы, стэпавік – стэпавіка*); 2) разнавіднасцей (слоўны, тактавы, фразавы, лагічны націскі); 3) рознабаковых функцый (культымацыйнай – забеспячэнне цэласнасці слова, яго арганізацыі; сігніфікацыйнай – адрозненне слоў, іх варыянтаў і граматычных формаў слоў; дэлімітацыйнай (размежавальнай) – вызначэнне межаў слова; экспрэсійнай – выражэнне суб'ектыўных адносінаў аўтара да зместу маўлення).

Значна менш даследаванняў прысвечана пытанням гістарычнай акцэнталогіі, а таксама ўплыву пісьма на выпрацоўку і засваенне правілаў беларускай арфаэпіі і акцэнтуацыі, мэтазгоднасці стварэння правіла-рэкамендацыі для ўжывання надлітарнага знака *´* (акута) у беларускім практычным пісьме дзеля нейтралізацыі акцэнтуацыйных дублетных формаў, вырашэння асобных праблем беларускага правапісу і забеспячэння адзінства пісьмовай практыкі. Актualізавалася гэтая задача ў XXI ст. пасля ўступлення ў дзеянне Закона Рэспублікі Беларусь «Аб Правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі», прынятага Палатай прадстаўнікоў, адобранага Саветам Рэспублікі і зацверджанага Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь 23 ліпеня 2008 г., тэкст якога яскрава засведчыў, што інфармацыя пра беларускі націск з'яўляецца асновай не толькі правільнага вымаўлення, але і напісання шматлікіх слоў, словаформаў.

Літаратура

1. Галосныя беларускай мовы (акустычны аналіз) / пад рэд. В. У. Мартынава, А. І. Падлужнага. Мінск: Навука і тэхніка, 1975. 192 с.
2. Васюковіч Л. С., Кавалевіч З. М., Якуба С. М. Беларуская мова ў IV класе. Мінск: Навук.-метад. цэнтр вучэб. кн. і сродкаў навучання, 2002. 240 с.
3. Выгонная Л. Ц. Фанетыка беларускай мовы ў школе. Мінск: Нар. асвета, 1995. 240 с.
4. Падлужны А. І. Фаналагічная сістэма беларускай літаратурнай мовы. Мінск: Навука і тэхніка, 1969. 144 с.
5. Шакун Л. М. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы. 2-е выд., перапрац. Мінск: Універсітэцкае, 1984. 319 с.
6. Луцкевіч А. Jak prawilna pisac pa bialarusku. Вільня, 1917. 16 с.
7. Багдановіч А. В. Беларуская мова. Мінск: Белдзяржвыд, 1927. 207 с.
8. Івашуціч Я. М. Націск у дзеяслоўных формах сучаснай беларускай мовы. Мінск: Выш. шк., 1981. 96 с.
9. Плотнікаў Б. А., Антанюк Л. А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум. Мінск: Інтэрпрэссервіс: Кніжны Дом, 2003. 672 с.
10. Лёсік Я. Граматыка беларускае мовы. Фонетыка. Мінск: БДВ, 1926. 132 с.
11. Лёсік Я. Пачатковая граматыка. 2-е выд. Менск: Дзярж. выд-ва Беларусі, 1925. 180 с.

12. Міцкевіч К. Методыка роднае мовы. Менск: Дзярж. выд-ва Беларусі, 1926. 139 с.
13. Беларуская мова: энцыклапедыя. Мінск: БелЭН, 1994. 658 с.
14. Багдановіч А. В. Беларуская мова. Мінск: Белдзяржвыд, 1927. 207 с.
15. Жураўскі А. Праблемы норм беларускай літаратурнай мовы. Мінск: Навука і тэхніка, 1993. 36 с.
16. Беларускаяе радыё: гісторыя, сучаснасць, перспектывы развіцця: матэрыялы Рэсп. навук.-практ. канф. Мінск 14 кастр. 2011 г. / Беларус. дзярж. ун-т; рэдкал.: С. В. Дубовік (адк. рэд.) [і інш.]. Мінск, 2010. 81 с.
17. Радкевіч Я. Р. Беларускаяе радыё: гісторыя, перспектывы развіцця. Мінск: Выд-ва БДУ, 1983. 197 с.
18. Лобан М. П. Націск назоўнікаў у беларускай літаратурнай мове: аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук. Мінск, 1953. 20 с.
19. Рамановіч Я., Чабырук А. Заўвагі аб націску ў беларускай мове // Аб некаторых асаблівасцях беларускай літаратурнай мовы. Мінск, 1965. С. 118–122.
20. Бірыла М. В. Да пытання аб фарміраванні і важнейшых нормах беларускага літаратурнага вымаўлення // Весці Акад. навук БССР. Сер. грамадскіх навук. 1958. № 3. С. 165–174.
21. Юргелевіч П. Я. Нарыс сучаснай беларускай мовы з гістарычнымі каментарыямі. Фанетыка. Арфаэпія. Графіка і правапіс. Лексіка і фразеалогія. Мінск: Дзярж. вуч.-пед. выд-ва М-ва асветы БССР, 1958. 150 с.
22. Бірыла М. В., Булахаў М. Г., Шуба П. П. Курс сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Фанетыка. Арфаграфія. Лексікалогія. Мінск: Дзярж. вуч.-педаг. выд-ва Мін-ва асветы БССР, 1961. 206 с.
23. Мацкевіч Ю. Ф. Марфалогія дзеяслова ў беларускай мове. Мінск: Выд-ва Акад. навук БССР, 1959.
24. Граматыка беларускай мовы. Марфалогія / Акад. навук Беларускай ССР, Інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа. Мінск, 1962. 539 с.
25. Янкоўскі Ф. М. Беларуская літаратурная вымаўленне. Мінск: Вучпедвыд БССР, 1960. 58 с.
26. Янкоўскі Ф. М. Пытанні культуры мовы. Мінск: Выд-ва М-ва выш., сярэд. спец. і праф. адукацыі БССР, 1961. 101 с.
27. Бірыла М. В. Націск // Сучасная беларуская мова: Пытанні культуры мовы. Мінск, 1973. С. 33–55.
28. Бірыла М. В. Націск невытворных аднаскладовых назоўнікаў мужчынскага роду // Беларуская лінгвістыка. 1978. № 3. С. 15–21.
29. Бірыла М. В. Націск назоўнікаў у сучаснай беларускай мове. Мінск: Выш. шк., 1986. 144 с.
30. Вардамацкі Л. М. Слоўны націск назоўнікаў у сучасных усходне-славянскіх літаратурных мовах: аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук. Мінск, 1974. 20 с.
31. Вардамацкі Л. М. Словесное ударение и структура слова в русском, белорусском и украинском языках // Вопросы русской и белорусской грамматики и лексикологии. Минск, 1978. С. 20–21.
32. Вардамацкі Л. М. Особенности ударения существительных в русском, белорусском и украинском языках. Минск: Выш. шк., 1988. 128 с.
33. Івашуціч Я. М. Націск дзеяслова ў сучаснай беларускай літаратурнай мове: дыс. ... канд. філал. навук. Мінск, 1971.
34. Івашуціч Я. М. Націск у дзеяслоўных формах сучаснай беларускай мовы. Мінск: Выш. шк., 1981. 96 с.
35. Слоўнік беларускай мовы: Арфаграфія. Арфаэпія. Акцэнтацыя. Словазмяненне / Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа АН БССР. Мінск: БелСЭ, 1987. 903 с.
36. Фанетыка беларускай літаратурнай мовы / І. Р. Бурлыка [і інш.]. Мінск: Навука і тэхніка, 1989. 335 с.
37. Метлюк А. А. Просодия белорусского языка в условиях двуязычия. Минск: Выш. шк., 1982. 105 с.
38. Мятлюк А. А. Аб акустычнай структуры фразавых націскаў у беларускай мове // Беларуская лінгвістыка. 1976. Вып. 10. С. 32–36.
39. Смулкова Э. К. Да пытання аб прадказальнасці ўсходнеславянскага націску // Беларуская лінгвістыка. 1976. Вып. 10. С. 10–16.
40. Беларуская граматыка. У 2 ч. Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск. Мінск: Навука і тэхніка, 1985. 431 с.

41. Выгонная Л. Ц., Падлужны А. І., Садоўскі П. В. Фанетыка слова ў беларускай мове. Мінск: Навука і тэхніка, 1983. 200 с.
42. Выгонная Л. Ц., Падлужны А. І., Усціновіч Г. К. Арфаэпія і правапіс // Беларуская мова: Цяжкія пытанні фанетыкі, арфаграфіі, граматыкі. Мінск, 1987. С. 23–40.
43. Падлужны А. І. Нормы беларускага літаратурнага вымаўлення // Сучасная беларуская мова (Пытанні культуры мовы). Мінск, 1973. С. 5–32.
44. Падлужны А. І. Фаналагічная сістэма беларускай літаратурнай мовы. Мінск: Навука і тэхніка, 1969. 144 с.
45. Ляшчынская В. А. Аб засваенні акцэнталагічных норм беларускай мовы // Вывучэнне беларускай мовы і літаратуры ў школе. Кн. для настаўніка: зб. артыкулаў. Мінск, 1988 С. 30–34.
46. Кунцэвіч Л. П. Да праблемы акцэнталагічнай нормы // Пытанні культуры пісьмовай мовы. Мінск, 1991. С. 51–54.
47. Сямешка Л. І. Беларуская мова. Мінск: Сучаснае слова, 1999. 224 с.
48. Бірыла М. В. Слоўнік націску ў беларускай мове. Мінск: Нар. асвета, 1992. 143 с.
49. Чабатар Н. А. Да стварэння «Арфаэпічнага слоўніка беларускай мовы» // Фанетычная праграма слова ў функцыянальна-стылістычным і эксперыментальным аспектах: сучасны стан і перспектывы: матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 20–21 ліст., 2012 г. / Дзярж. навук. установа “Цэнт даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі”. Мінск, 2012. С. 152–155.
50. Запрудскі С. М. Да гісторыі націску ў вытворных прыметніках (1920–1930) // Веснік БДУ. Сер. IV. 2005. № 3. С. 50–55.
51. Шкраба І. Р. Варыянтнасць у сучаснай беларускай мове: структурна-граматычны і функцыянальна-дынамічны аспекты. Мінск: Асар, 2004. 240 с.
52. Выгонная Л. Ц. Інтанацыя. Націск. Арфаэпія. Мінск: Навука і тэхніка, 1991. 215 с.
53. Выгонная Л. Ц. Да характарыстыкі беларускага слоўнага націску // Пытанні культуры пісьмовай мовы. Мінск, 1991. С. 54–74.
54. Кулеш Г. Вымаўляйце з правільным націскам // Роднае слова. 2002. № 1. С. 32.
55. Рамановіч Я., Чабярук А. Заўвагі аб націску ў беларускай мове // Аб некаторых асаблівасцях беларускай літаратурнай мовы. Мінск, 1965. С. 118–122.
56. Каўрус А. «Сабраліся», «сабралося»...: Крыху пра націск // Роднае слова. 2011. № 1. С. 41–47.
57. Русак В. П. Марфаналогія словазмянення і словаўтварэння сучаснай беларускай мовы. Мінск: Беларус. навука, 2012. 429 с.
58. Лепешаў І. Я. Дзе ж ставіць націск // Беларуская мова і літаратура. 2008. № 9. С. 26–28.
59. Малажай Г. М. Беларуская мова: дапаможнік для падрыхтоўкі да абавязковага цэнтралізава-нага тэсціравання. Мінск: Аверсэв, 2004. 368 с.

References

1. *Galosnyya belaruskay movy (akustychny analiz)* [Vowels Belarusian language (acoustic analysis)]. Edit. by V. U. Martynau, A. I. Podluzhny. Minsk, Navuka i tehnika Publ., 1975. 192 p.
2. Vasyukovich L. S., Kavalevich Z. M., Yakuba S. M. *Belaruskaya mova u IV klase* [The Belarusian language in the IV grade]. Minsk, Navukova-metadychny tsentr vuchebnay knigi i srodkaw navuchannya Publ., 2002. 240 p.
3. Vygonnaya L. Ts. *Fanetyka belaruskay movy u shkole* [The phonetics of the Belarusian language in school]. Minsk, Narodnaya Asveta Publ., 1995. 240 p.
4. Padluzhny A. I. *Fanalagichnaya sistema belaruskay litaraturnay movy* [Phonological system of the Russian literary language]. Minsk, Navuka i tekhnika Publ., 1969. 144 p.
5. Shakun L. M. *Gistoryya belaruskay litaraturnay movy* [History of the Russian literary language]. Minsk, Universitetskaye Publ., 1984. 319 p.
6. Lutskevich A. *Jak prawilna pisac pa bielarusku*. Vilnya, 1917. 16 p.
7. Bagdanovich A. V. *Belaruskaya mova* [Belarusian language]. Minsk, Beldzjarzhvyd Publ., 1927. 207 p.
8. Ivashutsich Ya. M. *Natsisk u dzeyaslounykh formakh suchasnay belaruskay movy*. Minsk, Vysheishaya shkola Publ., 1981. 96 p.
9. Plotnikau B. A., Antanyuk L. A. *Belaruskaya mova. Lingvistychny kampendyum* [Belarusian language. Linguistic compendium]. Minsk, Interpresservis Publ.; Knizhny Dom Publ., 2003. 672 p.
10. Lesik Ya. *Gramatyka belaruskay movy. Fonetyka* [Grammar of the Belarusian language. Phonetics]. Minsk, BDV Publ., 1926. 132 p.

11. Lesik Ya. *Pachatkovaya gramatyka* [Elementary grammar]. Minsk: Dzyarzhhaunaye vydavetstva Belarusi Publ., 1925. 180 p.
12. Mitskevich K. *Metodyka rodnaye movy* [Methodology of the native language]. Minsk, Dzyarzhhaunaye vydavetstva Belarusi Publ., 1926. 139 p.
13. *Belaruskaya mova: entsyklapedyya* [The Belarusian language: Encyclopedia]. Minsk, BelEn Publ., 1994. 658 p.
14. Bagdanovich A. V. *Belaruskaya mova* [Belarusian language]. Minsk: Beldzyarzhvyd Publ., 1927. 207 p.
15. Zhurauski A. *Prablemy norm belaruskay litaraturnay movy* [Problems of norms of the Russian literary language]. Minsk, Navuka i tekhnika Publ., 1993. 36 p.
16. *Materyyaly Respublikanskay navukova-praktychnay kanferentsyi "Belaruskaye radyyo: gistoryya, suchasnasts', perspektyvy razvitsya"* [Materials of the Republic Sciences and Practical Conference "Belarusian Radio: past, present and prospects for development"]. Minsk, 2010, 81 p.
17. Radkevich Ya. R. *Belaruskaye radyyo: gistorya, perspektyvy razvitsya* [Belarusian Radio: history, prospects]. Minsk, Belaruski dzyarzhhauny universitet Publ., 1983. 197 p.
18. Loban M. P. *Natsisk nazounikau u belaruskay litaraturnay move. Autaref. dys. kand. filal. navuk* [Pressing nouns in the Belarusian literary language. Abstract of thesis cand. of philol. sci.]. Minsk, 1953. 20 p.
19. Ramanovich Ya., Chabyaruk A. *Ab nekatorykh asablivastsyakh belaruskay litaraturnay movy* [Notes about accent of Belarusian literary language]. Minsk, 1965, pp. 118–122 (In Belarusian).
20. Biryła M. V. On the question of the formation and the most important rules of the Belarusian literary pronunciation. *Vesti Akademii navuk BSSR* [News of the Academy of Sciences of the BSSR], series of Social Sciences, 1958, no. 3, pp. 165–174 (In Belarusian).
21. Urgelevich P. Ya. *Narys suchasnay belaruskay movy z gistorychnymi kamentaryyami. Fanetyka. Arfaepiya. Grafika i pravapis. Leksika i frazealogiya* [Sketch of modern Belarusian language with historical commentary. Phonetics. Spelling pronouns. Graphics and orthography. Vocabulary and phraseology]. Minsk, Dzyarzhhaunaye vuchebna-pedagagichnaye vydavetstva Ministerstva asvety BSSR Publ., 1958. 150 p.
22. Biryła M. V., Bulakhau M. G., Shuba P. P. *Kurs suchasnay belaruskay litaraturnay movy. Fanetyka. Arfagrafiya. Leksikalogiya* [A course of modern Belarusian literary language. Phonetics. Spelling. Lexicology]. Minsk, Dzyarzhhaunaye vuchebna-pedagagichnaye vydavetstva Ministerstva asvety BSSR Publ., 1961. 206 p.
23. Matskevich Yu. F. *Marfalogiya dzeyaslova u belaruskay move* [Morphology of the verb in the Belarusian language]. Minsk, Vydavetstva Akademii navuk BSSR Publ., 1956.
24. *Gramatyka belaruskay movy. Marfalogiya* [Belarusian Grammar. Morphology]. Minsk, 1962. 539 p.
25. Yankouski F. M. *Belaruskaye litaraturnaye vymauleenne* [Belarusian literary pronunciation]. Minsk, Vuchpedvyd BSSR Publ., 1960. 58 p.
26. Yankouski F. M. *Pytanni kul'tury movy* [Questions of speech]. Minsk, Vydavetstva Ministerstva vysheyshay, syarednyay spetsyyal'nay i prafisiynay adukatsyi BSSR Publ., 1961. 101 p.
27. Biryła M. V. Press. *Suchasnaya belaruskaya mova. Pytanni kul'tury movy* [Modern Belarusian language. Language culture issues], 1973, pp. 33–55 (In Belarusian).
28. Biryła M. V. Press nonderivative monosyllabic masculine nouns. *Belaruskaya lingvistyka* [Belarusian linguistics], 1978, no. 3, pp. 15–21 (In Belarusian).
29. Biryła M. V. *Natsisk nazounikau u suchasnay belaruskay move* [Press nouns in modern Belarusian language]. Minsk, Vysheyshaya shkola Publ., 1986. 144 p.
30. Vardamatski L. M. *Slouny natsisk nazounikau u suchasnykh uskhodne-slavyanskikh litaraturnykh movakh. Autaref. dys. kand. filal. navuk* [The verbal nouns in the press of modern East Slavic literary languages Abstract of thesis cand. of philol. sci.]. Minsk, 1974. 20 p.
31. Vardomatskiy L. M. Verbal emphasis and structure of words in Russian, Belarusian and Ukrainian languages. *Voprosy russkoy i belorusskoy grammatiki i leksikologii* [Questions of Russian and Belarusian grammar and lexicology]. Minsk, 1978, pp. 20–21 (In Russian).
32. Vardamatski L. M. *Osobennosti udareniya sushchestvitel'nykh v ruskom, belorusskom i ukrainskom yazykakh* [Features accent noun in Russian, Belarusian and Ukrainian languages]. Minsk, Vysheyshaya shkola Publ., 1988. 128 p.
33. Ivashutsich Ya. M. *Natsisk dzeyaslova u suchasnay belaruskay litaraturnay move. Dys. kand. filal. navuk* [Pressing the verb in the modern Belarusian literary language. Cand. Diss.]. Minsk, 1971.
34. Ivashutsich Ya. M. *Natsisk u dzeyaslounykh formakh suchasnay belaruskay movy* [Accent in verb forms of the modern Belarusian language]. Minsk, Vysheyshaya shkola Publ., 1981. 96 p.

35. *Slounik belaruskay movy: Arfagrafiya. Arfaepiya. Aktsentuatsyya. Slovazmyanenne* [Dictionary of the Belarusian language: Spelling. Spelling pronouns. Accentuation. Inflection]. Minsk, BelSE Publ., 1987. 903 p.
36. Burlyka I. R., Vygonnaya L. Ts., Losik G. V., Padluzhny A. I. *Fanetyka belaruskay litaraturnay movy* [Phonetics Belarusian literary language]. Minsk, Navuka i tekhnika Publ., 1989. 335 p.
37. Metlyuk A. A. *Prosodiya belorusskogo yazyka v usloviyakh dvuyazychiya* [Prosody of the Belarusian language in a bilingual]. Minsk, Vysheyshaya skola Publ., 1982. 105 p.
38. Myatlyuk A. A. About acoustic structure phrasal stress in Belarus language. *Belaruskaya lingvistyka* [Belarusian linguistics], 1976, vol. 10, pp. 32–36 (In Belarusian).
39. Smulkova E. K. On the issue of predictability of East Slavic pressing. *Belaruskaya lingvistyka* [Belarusian linguistics], 1976, vol. 10, pp. 10–16 (In Belarusian).
40. *Belaruskaya gramatyka. U 2 chastkakh. Chastka 1. Fanalogiya. Arfaepiya. Marfalogiya. Slovautvarenne. Natsisk* [Belarusian grammar. In 2 parts. Part 1. Phonology. Spelling pronouns. Morphology. Word formation. Accent]. Minsk, Navuka i tekhnika Publ., 1985. 431 p.
41. Vygonnaya L. Ts., Padluzhny A. I., Sadouski P. V. *Fanetyka slova u belaruskay move* [Phonetics words in Belarusian language]. Minsk, Navuka i tekhnika Publ., 1983. 200 p.
42. Vygonnaya L. Ts., Padluzhny A. I., Ustinovich G. K. Orthoepy and spelling. *Belaruskaya mova: Tsya-zhkiya pytanni fanetyki, arfagrafi, gramatyki* [Belarusian language. Difficult issues of phonetics, spelling, grammar]. Minsk, 1987, pp. 23–40 (In Belarusian).
43. Padluzhny A. I. Standards of Belarusian literary pronunciation. *Suchasnaya belaruskaya mova (Pytanni kul'tury movy)* [Modern Belarusian language (Language Culture Issues)]. Minsk, 1973, pp. 5–32 (In Belarusian).
44. Padluzhny A. I. *Fanalagichnaya sistema belaruskay litaraturnay movy* [Phonological system of the Belarusian literary language]. Minsk, Navuka i tekhnika Publ., 1969. 144 p.
45. Lyashchynskaya V. A. On mastering the accentological norms of the Belarusian language. *Vyvuchenne belaruskay movy i litaratury u shkole. Kniga dlya nastavnika: zbornik artykulau* [Learning Belarusian language and literature at school. Book for teacher: Digest of articles]. Minsk, 1988, pp. 30–34 (In Belarusian).
46. Kuntsevich L. P. To the problem of accentological norms. *Pytanni kul'tury pis'movay movy* [Writing culture issues]. Minsk, 1991, pp. 51–54.
47. Syameshka L. I. *Belaruskaya mova* [The Belarusian language]. Minsk, Suchasnaye slova Publ., 1999. 224 p.
48. Biryła M. V. *Slounik natsisku u belaruskay move* [Dictionary of stresses in the Belarusian language]. Minsk, Narodnaya asveta Publ., 1992. 143 p.
49. Chabatar N. A. To the creation of the “Arthoepic dictionary of the Belarusian language”. *Materyyaly Mizhnarodnay navukovay kanferentsyi “Fanetychnaya pragramma slova u funktsyyanal'na-stylistychnym i eksperymental'nym aspektakh: suchasny stan i perspektyvy* [Materials of the International scientific conference “Phonetic program of words in functional-stylistic and experimental aspects: current state and prospects”]. Minsk, 2012, pp. 152–155 (In Belarusian).
50. Zaprudski S. M. To the history of stress in derivative adjectives (1920–1930)]. *Vesnik BDU* [Bulletin of BSU], series IV, 2005, no. 3, pp. 50–55 (In Belarusian).
51. Shkraba I. R. *Varyyantnasts' u suchasnay belaruskay move: strukturna-gramatychny i funkcyyanal'nadynamichny aspekty* [Variation in the modern Belarusian language: grammar and structural-functional and dynamic aspects]. Minsk, Asar Publ., 2004. 240 p.
52. Vygonnaya L. Ts. *Intanatsyya. Natsisk. Arfaepiya* [Intonation. Pressure. Spelling pronouns]. Minsk, Navuka i tekhnika Publ., 1991. 215 p.
53. Vygonnaya L. Ts. To the characteristics of the Belarusian word accent. *Pytanni kul'tury pis'movay movy* [Writing culture issues]. Minsk, 1991, pp. 54–74 (In Belarusian).
54. Kulesh G. Pronounced with the correct accent. *Rodnaye slova* [Native word], 2002, no. 1, p. 32 (In Belarusian).
55. Ramanovich Ya., Chabyaruk A. Notes on stress in Belarusian language. *Ab nekatorykh asablivastsyakh belaruskay litaraturnay movy* [About some features of the Belarusian literary language]. Minsk, 1965, pp. 118–122 (In Belarusian).
56. Kaurus A. “Collect”, “gathered”...: A bit of the pressure. *Rodnaye slova* [Native word], 2011, no. 1, pp. 41–47 (In Belarusian).
57. Rusak V. P. *Marfanalogiya slovazmyanennya i slovautvarennya suchasnay belaruskay movy* [Marfanalogiya inflection and word formation of modern Belarusian language]. Minsk, 2012. 429 p.

58. Lepeshau I. Ya. Where does put the emphasis. *Belaruskaya mova i litaratura* [Belarusian language and literature], 2008, no. 9, pp. 26–28 (In Belarusian).

59. Malazhay G. M. *Belaruskaya mova: dapamozhnik dlya padrykhtouki da abavyazkovaga tsentralizavanna testsiravannya* [Belarusian language: Handbook for preparing for centralized testing mandatory]. Minsk, Aversev Publ., 2004. 368 p.

Інфармацыя пра аўтара

Куліковіч Уладзімір Іванавіч – кандыдат філалагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры рэдакцыйна-выдавецкіх тэхналогій. Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт (220006, г. Мінск, вул. Свядлова, 13а, Рэспубліка Беларусь). E-mail: nino-1924@mail.ru

Information about the author

Kulikovich Uladzimir Ivanavich – PhD (Philology), Associate Professor, Head of the Department of Editing and Publishing Technology. Belarusian State Technological University (13a, Sverdlova str., 220006, Minsk, Republic of Belarus). E-mail: nino-1924@mail.ru

Паступіў 10.02.2020